

Article Type: Research paper

Preventive Approaches of the Islamic Republic of Iran in Combating the Financing of Terrorism with an Emphasis on International Documents

Mahdi Razzaghinezhad¹, *Kioumars Kalantari²

1. Department of Law, Go.C., Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

2. Ph.D, Department of Criminal Law and Criminology, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Article Info.

Received: 11/4/2025

Accepted: 1/6/2025

Available Online: 10/07/2026

Keywords:

Financing of Terrorism, Terrorism, Criminal and Non-criminal Prevention, Islamic Republic of Iran, Preventive Policy.

* Corresponding Author:

Dr. Kioumars Kalantari

Address: Ph.D, Department of Criminal Law and Criminology, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

E-mail:

Kalantar@nit.ac.ir

Abstract

The issue of terrorism is one of the most important issues discussed among countries in the world, because its consequences in security, political, legal, economic, military and even cultural issues have always been tangible and effective. In this regard, different countries in the world have adopted and implemented different approaches and policies in combating the financing of terrorism based on the necessity of combating and confronting terrorism. Accordingly, the purpose of the present study is to examine preventive approaches in combating the financing of terrorism; a comparative study of the policies of the Islamic Republic of Iran and international documents. The main question is: "What are the preventive approaches of the Islamic Republic of Iran in combating the financing of terrorism based on international documents?" The findings of the research, using a descriptive-analytical method, library resources, and terrorism theory, showed that the preventive approach of the Islamic Republic of Iran in combating the financing of terrorism is based on two types of criminal and non-criminal prevention, while in international documents on this issue, it is of the type of non-criminal prevention. Accordingly, the laws existing in Iranian law regarding the fight against the crime of financing terrorism are of the type of criminal prevention, and environmental, social, and managerial factors are also of the type of non-criminal prevention, although the lack of a comprehensive and complete concept and elements of terrorism has created legislative challenges in this regard.

How to Site:

Razzaghinezhad, M and Kalantari, K. (2026). Preventive Approaches of the Islamic Republic of Iran in Combating the Financing of Terrorism with an Emphasis on International Documents. *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, (4)7, 294-319.

Authors retain the copyright and full publishing rights.

Published by Iranian Association of Geopolitics. This article is an open access article licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اسناد بین‌المللی

مهدی رزاقی نژاد،* کیومرث کلانتری^۲

۱. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.
۲. دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۲۴ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش: ۲۹ دی ۱۴۰۴

تاریخ انتشار: ۱۹ تیر ۱۴۰۵

چکیده

موضوع تروریسم یکی از مهم‌ترین مسائل مورد بحث در میان کشورهای جهان است، زیرا پیامدهای آن در مسائل امنیتی، سیاسی، حقوقی، اقتصادی، نظامی و حتی فرهنگی همواره ملموس و اثرگذار بوده است. از طرفی، یکی از موضوعات بسیار مهم، مسئله مبارزه با تروریسم و راهکارهای مقابله با تأمین منابع مالی آن بوده است، زیرا یکی رویکردهای موثر در مبارزه، مقابله و کاهش تهدیدات بالقوه تروریسم، مقابله با تأمین مالی آن است. در این رابطه نیز کشورهای مختلف جهان براساس ضرورت مبارزه و مقابله با تروریسم، سیاست‌های مختلفی را در این رابطه اتخاذ کرده و به اجرا گذارده‌اند. هدف پژوهش حاضر، بررسی رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم و تطبیق آن با اسناد بین‌المللی است. سوال اصلی عبارت است از: «رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم براساس اسناد بین‌المللی چگونه است؟» یافته‌های پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و نظریه تروریسم نشان داده رویکرد پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم مبتنی بر دو نوع پیشگیری کیفری و غیرکیفری است، در حالی که در اسناد بین‌المللی این موضوع، از نوع پیشگیری غیرکیفری است. بر این اساس، قوانین موجود در حقوق ایران در خصوص مبارزه با بزه تأمین مالی تروریسم، از نوع پیشگیری کیفری است و عوامل محیطی، اجتماعی و مدیریتی نیز از نوع پیشگیری غیرکیفری است هرچند فقدان مفهوم و ارکان جامع و کامل از تروریسم چالش‌های تقنینی در این رابطه ایجاد کرده است.

کلیدواژه‌ها:

تأمین مالی، تروریسم،
پیشگیری کیفری و
غیرکیفری، جمهوری اسلامی
ایران، سیاست پیشگیرانه.

* نویسنده مسئول:

دکتر کیومرث کلانتری
نشانی: دکتری، گروه حقوق جزا
و جرم‌شناسی، دانشگاه مازندران،
بابلسر، ایران.
پست الکترونیک:
Kalantar@nit.ac.ir

استناد به این مقاله:

رزاقی نژاد، مهدی و کلانتری، کیومرث. (۱۴۰۵). رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اسناد بین‌المللی. *مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام*، ۷(۴)، ۳۱۹-۲۹۴.

۱. مقدمه

مفهوم امنیت یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های جوامع در نظام بین‌الملل است. این مفهوم مجموعه مباحث و تئوری‌های بسیاری را از گذشته‌های دور به خود اختصاص داده است، به‌ویژه آنکه در دوران پس از جنگ جهانی دوم و جنگ سرد، تقریباً مفهوم امنیت، به تئوری قالب در عرصه روابط بین‌الملل تبدیل شد. (Jørgensen, 2023: 23) بر این اساس، بخش بسیار مهمی از مساعی کشورها در تعاملات بین‌المللی، گذشته از توسعه اقتصادی و تجاری، دفع تهدیدات امنیتی و تلاش برای ایجاد ثبات است. (Hoffmann, 2024: 367) یکی از مصادیق مهم و اثرگذار در روند ثبات و امنیت کشورها، مفهوم تروریسم است؛ مفهومی که در بطن خود دارای تعابیر و تعاریف مختلف و بعضاً چالش‌برانگیزی است و ابعاد گسترده حقوقی، سیاسی، اقتصادی و نظامی را شامل می‌شود. (Sheehan, 2022: 9) به‌طورکلی در تعریف تروریسم دو مفهوم رعب و وحشت و ایجاد فضایی مبتنی بر ناامنی مورد تأکید است. در بند ۳۸۶ از فصل ۲۲ قانون اساسی ایالات متحده، در تعریف تروریسم آمده است: «تروریسم عبارت است از ارتکاب خشونت از پیش‌اندیشیده با انگیزه سیاسی علیه اهداف غیررزمی توسط گروه‌های فرعی ملی یا عوامل زیرزمینی» (Wei, 2024: 289) بنابراین در تبیین مفهوم تروریسم موارد ذیل را بایستی مورد تأکید و توجه قرار داد:

- مفهوم تروریسم در بطن خود، از خشونت و تهدید به‌مثابه یک ابزار موثر و کارآمد برای دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده می‌کند؛
 - تروریسم اساساً از سوی عناصر غیردولتی محقق می‌شود، هرچند گاهی عناصر وابسته به دولت نیز به‌نحوی پنهانی به اقدامات تروریستی مبادرت می‌کنند؛
 - تروریسم در راستای نیل به اهداف خود به قربانیان دسترسی مستقیم دارد و تلاش می‌کند با دسترسی به طیف گسترده‌تری از قربانیان، وحشت گسترده‌تری ایجاد کند و به اهداف خود دست یابد؛
 - تروریسم در ابعاد سیاسی و به‌ویژه حقوقی، هم از بعد کیفری و هم بعد اخلاقی - اجتماعی، امری مردود و غیرقانونی است. (Aolain, 2024: 6-8)
- مسئله مهم در این میان، بررسی و تبیین رویکرد کشورهای مختلف در مبارزه با تروریسم

است. در این رابطه ذکر چند موضوع بسیار مهم است: نخست آنکه از آنجا که جوامع در عرصه بین‌الملل تعریف و تبیین واحدی از مفهوم تروریسم ندارند، به تبع رویکردها و راهبردهای متفاوتی در مبارزه با تروریسم اتخاذ کرده‌اند. این موضوع تا حد زیادی منوط به منافع ملی جوامع است. (Demir & Bastug, 2024: 89) در واقع، کشورها براساس منافع ملی خود به تروریسم واکنش نشان می‌دهند. برای مثال، گروه تروریستی داعش، به‌رغم آنکه تهدیدی بالقوه برای تمامی کشورهای دنیا محسوب می‌شود و اقدامات گسترده ضدامنیتی در غرب آسیا، شمال آفریقا، اروپا و حتی آمریکا انجام داده، اما رویکرد کشورهای مختلف در مبارزه با این گروهک تروریستی - تکفیری متفاوت بوده است. رویکرد ترکیه، رژیم صهیونیستی، روسیه، جمهوری اسلامی ایران و ائتلاف غرب در این رابطه به‌وضوح گویای این موضوع است. (Rezaei & Mahmoudi, 2023: 41) دوم، قرار دادن یا قرار گرفتن گروه‌های نظامی یا شبه‌نظامی در ذیل گروه‌های تروریستی است که این موضوع نیز در میان کشورهای مختلف، متفاوت و بسیار چالش‌برانگیز بوده و موضوعات و مسائل امنیتی، حقوقی و سیاسی بسیاری را ایجاد کرده است. (Goertz, 2022: 64)

مسئله مهم دیگر، بررسی تأمین منابع مالی گروه‌های تروریستی است. امروزه گروه‌های تروریستی با تمسک به مواردی همچون قاچاق مواد مخدر، قاچاق اسلحه، گروگان‌گیری، پول‌شویی و حمایت مالی از سوی نهادها و کشورهای دیگر منابع مالی خود را تأمین می‌کنند. (Andreeva, 2023: 151) این موضوع خود تا حد زیادی منوط به گستردگی فعالیت تروریست‌ها، میزان اهداف و دامنه فعالیت‌های آنان است، به‌نحوی که هرچه میزان و فعالیت تروریست‌ها و اهداف آنان گسترده‌تر باشد، به‌تبع از منابع مالی گسترده‌تری برخوردار خواهند بود. (Bures, 2024: 44)

به همین سبب، یکی از موضوعات بسیار مهم سیاسی، حقوقی و امنیتی رویکردها و سیاست‌های پیشگیرانه جوامع در مبارزه با تأمین مالی گروه‌های تروریستی است. جمهوری اسلامی ایران به دلایل مهم و اثرگذاری همچون مسائل مرتبط با انرژی، ژئوپلیتیک خاورمیانه، گروه‌های بنیادگرای اسلامی و مسائل مرزی همواره با فعالیت گسترده نیروهای تروریستی علیه امنیت خود مواجه بوده است، به‌نحوی که تنها با بررسی اقدامات تروریستی صورت‌گرفته در خلال سال‌های ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳، جمهوری اسلامی ایران یکی از بزرگ‌ترین قربانیان اقدامات

۱. در این رابطه رجوع کنید به: موحی‌نیا، ابوالفضل. (۱۴۰۳). جریان‌های سلفی قفقاز و امنیت جمهوری اسلامی ایران

تروریستی بوده است بنابراین ضروری است در راستای مبارزه با اقدامات گروه‌های تروریستی، سیاست‌های پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی گروه‌های تروریستی واقع‌بینانه بررسی شود.

بر این اساس، هدف پژوهش حاضر رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اسناد بین‌المللی است. سوال اصلی پژوهش عبارت است از اینکه «رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم براساس اسناد بین‌المللی چگونه است؟» پژوهش حاضر دارای دو دسته اهداف اصلی است. از حیث نظری، به دنبال ارائه مفهومی جامع از تروریسم و رویکردهای تأمین مالی آن براساس اسناد بین‌المللی و در ادامه اقدامات جمهوری اسلامی ایران در این رابطه است و از حیث عملی، از آنجاکه تروریسم یکی از مهم‌ترین و اثرگذارترین مسائل کنونی در عرصه بین‌الملل محسوب می‌شود و جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از مهم‌ترین مبانی سیاست‌های امنیتی، نظامی و حقوقی خود را معطوف به مبارزه با تروریسم کرده است بنابراین تقویت توان راهبردی به‌ویژه در ابعاد حقوقی این موضوع، مورد نظر پژوهش حاضر است.

۲. پیشینه پژوهش

در راستای پژوهش حاضر میتوان به تحقیقات انجام گرفته در ذیل اشاره داشت:

کارگری (۱۳۹۱) در کتاب «درون‌مایه‌های تروریسم»، تأمین مالی را به مثابه شریان حیاتی سازمان‌های تروریستی معرفی کرده و آن را یکی از چالش‌های بنیادین در نظام حقوقی و امنیتی مبارزه با تروریسم می‌داند. وی با اشاره به تنوع مجاری تأمین مالی از جمله قاچاق مواد مخدر، پول‌شویی، اخاذی، سرقت و حتی کمک‌های مالی از سوی افراد یا گروه‌های حامی، معتقد است که مهار این پدیده مستلزم ایجاد سازوکارهای قانونی سخت‌گیرانه برای ردیابی و مسدودسازی آنتی جریان‌های مالی است. از دیدگاه او، شناسایی و انسداد مسیرهای انتقال پول، گامی استراتژیک در جهت تضعیف ظرفیت عملیاتی شبکه‌های تروریستی محسوب می‌شود؛ از این‌رو، کارگری بر ضرورت تلاش‌های هماهنگ و مستمر در سطح ملی و بین‌المللی به عنوان راهکار مؤثر در این زمینه تأکید می‌ورزد.

میرزایی بادی نیز در سال ۱۴۰۴ در مقاله خود تحت عنوان «تحلیل حقوقی مبارزه با تأمین

مالی تروریسم در نظام قضایی ایران و اسناد بین المللی» بیان می دارد که اگرچه ایران، به عنوان یکی از قربانیان اصلی تروریسم، گام هایی در جهت جرم انگاری تأمین مالی تروریسم برداشته است، اما همچنان با چالشها و خلاءهای قانونی، به ویژه در تطابق با استانداردهای بین المللی، مواجه است و با تحول ماهیت گروههای تروریستی و اتکای فزاینده آنها به منابع مالی حاصل از جرایم سازمان یافته، راهبردهای سنتی صرفاً متمرکز بر پولشویی کفایت لازم را ندارند و مبارزه مؤثر با تأمین مالی تروریسم مستلزم همسوسازی هرچه بیشتر قوانین داخلی با تعهدات و هنجارهای بین المللی و رفع ابهامات موجود در نظام تقنینی کشور است.

رضوی فرد و معصومی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «جایگاه پیشگیری غیرکیفری از تأمین مالی تروریسم در سیاست جنایی ایران»، به تبیین نقش راهکارهای پیشگیری اجتماعی و وضعی در تقنین ایران پرداخته اند. یافته های این مطالعه بیانگر آن است که قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (مصوب ۱۳۹۴) و آیین نامه اجرایی آن، با بهره گیری از ابزارهای نظارتی، گام های مؤثری در راستای پیشگیری غیرکیفری برداشته اند. از مهم ترین سازوکارهای شناسایی شده در این مطالعه می توان به مواردی همچون تعدیل قاعده رازداری بانکی، الزام به مستندسازی انتقال وجوه جهت احراز هویت دقیق مشتریان و ثبت مشخصات عملیات مالی و همچنین نظام گزارش دهی معاملات مشکوک اشاره نمود که حاکی از رویکرد پیش دستانه سیاست جنایی تقنینی کشور است. با این وجود، نویسندگان تأکید می کنند که تمرکز فعلی سیاست جنایی تقنینی صرفاً بر نظارت بر بانک ها و مؤسسات مالی محدود مانده است. لذا، با توجه به تحولات تکنولوژیک و تغییر ماهوی در شیوه های تأمین مالی تروریسم، این مطالعه ضرورت بازنگری در قوانین موضوعه و تصویب راهکارهای نوین متناسب با چالش های نوظهور را به عنوان ضرورتی اجتناب ناپذیر مطرح می سازد.

حاجی ده آبادی و خاتمی (۱۳۹۷) در مقاله خود با عنوان «سیاست جنایی ایران در قبال جرم تأمین مالی تروریسم در پرتو الزامات بین المللی» بیان می دارند که با توجه به هدف نهایی تأمین مالی تروریسم، یعنی تسهیل در ارتکاب اعمال تروریستی، اقدامات و تدابیر مقابله ای اتخاذ شده در برابر این پدیده می تواند سیاست های جنایی کشورها را به سمت امنیت گرایي سوق دهد. این امر نشان دهنده اهمیت بررسی و تقویت قوانین و مقررات در راستای پیشگیری از تأمین مالی تروریسم و تضمین امنیت جامعه است. توجه به این موضوع می تواند به کاهش خطرات ناشی از فعالیت های تروریستی و افزایش امنیت ملی منجر شود.

در همین راستا الهویی نظری و فامیل زوار جلالی (۱۳۹۶) در مقاله خود عنوان می‌دارند که همکاری‌های بین‌المللی در زمینه شناسایی و مسدود کردن منابع مالی تروریسم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کشورهایی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در تأمین مالی گروه‌های تروریستی نقش دارند، در قبال جامعه جهانی مسئولیت سنگینی بر عهده دارند و باید پاسخگوی اقدامات خود باشند. در این راستا، سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان ملل متحد و گروه ویژه اقدام مالی (FATF) تلاش‌های گسترده‌ای برای تدوین سیاست‌ها و مقرراتی انجام داده‌اند تا جریان‌های مالی مرتبط با تروریسم شناسایی و متوقف شوند. اعمال تحریم‌های اقتصادی، نظارت بر تراکنش‌های مالی و شفافیت در نظام‌های بانکی از جمله ابزارهای مؤثر در این زمینه هستند.

تاجیک‌بختیاری در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال تأمین مالی تروریسم با تأکید بر کنوانسیون CFT»، تروریسم را معضلی جهانی می‌داند که امنیت تمامی کشورها را به چالش کشیده است. وی استدلال می‌کند که جامعه بین‌المللی پس از آزمودن راهکارهای گوناگون، به این اجماع رسیده است که هدف قرار دادن منابع مالی و فعالیتهای اقتصادی شبکه‌های تروریستی، مؤثرترین راهبرد مقابله است. با این حال، نویسنده تأکید دارد که کنوانسیون‌های موجود در تبیین دقیق مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها و تعیین موارد استثنا دارای خلأ هستند و چالش‌های ناشی از جرم‌انگاری و ضرورت انطباق قوانین داخلی با استانداردهای بین‌المللی، همکاری گسترده و هماهنگی سیاستی میان کشورها را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد.

خانلرتبار درزی در رساله دکتری خود در سال ۱۳۹۷ با عنوان «سیاست کیفری افتراقی مقابله با تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اسناد بین‌المللی»، تروریسم را نه تنها تهدیدی برای امنیت ملی و جهانی، بلکه چالشی راهبردی معرفی می‌کند. او بر این باور است که گروه‌های تروریستی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و سازمان‌یافتگی متمرکز، توانسته‌اند فراتر از ظرفیت‌های خود به بازیگرانی تأثیرگذار در عرصه بین‌الملل بدل شوند. از نظر وی، مبارزه با این پدیده مستلزم تدوین راهبردهای جامع، ارتقای همکاری‌های بین‌المللی و استفاده از فناوری‌های پیشرفته جهت خنثی‌سازی ابزارهای مورد استفاده این گروه‌هاست.

اکبریان (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل حقوقی تأمین مالی تروریسم»، پدیده

تأمین مالی تروریسم را یکی از موضوعات حیاتی و پیچیده در عرصه حقوق و جرم‌شناسی معرفی می‌کند که پیامدهای قابل توجهی بر امنیت ملی و بین‌المللی دارد. وی این فرایند را شامل تأمین منابع مالی برای اقدامات تروریستی از روش‌های مختلف دانسته و بررسی آن را از جنبه‌های جرم‌شناختی و حقوقی ضروری می‌شمارد. اکبریان (۱۳۹۷) از منظر جرم‌شناختی، علل و عوامل مؤثر در این پدیده، مانند ضعف نظام‌های مالی، فساد اداری و کاستی در نظارت بر تراکنش‌های مالی را مورد تحلیل قرار داده و بر لزوم تقویت سازوکارهای نظارتی و افزایش شفافیت مالی برای پیشگیری تأکید می‌کند. در نگاه حقوقی، وی به مبانی گوناگون مقابله با تأمین مالی تروریسم، از جمله رعایت حقوق بشر در این مبارزه، ضرورت هماهنگی بین‌المللی دولت‌ها و نهادها، و همچنین نقش مبانی جرم‌شناختی و اقتصادی در شناسایی و مسدودسازی منابع مالی تروریستی اشاره دارد. در نهایت، این پژوهش نتیجه می‌گیرد که مقابله مؤثر با این تهدید، نیازمند همکاری همه‌جانبه بین‌المللی است.

با توجه به تحقیقات انجام شده و از آنجائیکه تروریسم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تهدیدهای امنیتی مطرح شده روشن است که صرفاً مقابله کیفری با این پدیده کافی نیست. از همین رو، بررسی رویکردهای پیشگیرانه جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با تأمین مالی تروریسم ضرورت دارد؛ زیرا پیشگیری، می‌تواند پیش از شکل‌گیری یا گسترش منابع مالی تروریست‌ها، مانع تأمین مالی آنان شود. این ضرورت از آنجا ناشی می‌شود که اولاً سیاست‌های پیشگیرانه باید به‌صورت واقع‌بینانه و کارآمد ارزیابی شوند؛ ثانیاً سازوکارهای غیرکیفری مانند مستندسازی تراکنش‌ها، گزارش‌دهی معاملات مشکوک و نظارت بانکی در نظام مقابله با تأمین مالی تروریسم نقش اساسی دارند و ثالثاً انطباق نظام حقوقی ایران با استانداردهای بین‌المللی باید به‌گونه‌ای بررسی شود که ضمن رعایت الزامات جهانی، ملاحظات حقوقی و حاکمیتی کشور نیز حفظ گردد.

۳. مبانی نظری

۳-۱. تروریسم و انواع آن

مفهوم تروریسم از واژه ترور به معنای ایجاد نظام رعب و وحشت گرفته شده است. این مفهوم ابتدا اشاره به دوران رعب و وحشتی دارد که پس از سقوط ژیروندن‌ها^۲ در فرانسه، در خلال

2. Girondins.

سال‌های ۱۷۹۳ تا ۱۷۹۴ دارد، زیرا این مدت، دورانی سراسر ترس و وحشت بود که انقلابیون فرانسه را فراگرفته بود. بعدها، تعاریف و تعابیر متعددی از تروریسم ارائه شد و ابعاد حقوقی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی و اجتماعی آن نیز مورد بحث قرار گرفت. یکی از ابعاد مرتبط با مفهوم تروریسم، بعد تأمین مالی آن است. در بند اول از ماده سوم کنوانسیون تأمین مالی تروریسم، این مفهوم چنین تعریف شده است: «هرگونه ابزار، شیوه یا روشی که براساس آن، به نحوی مستقیم یا غیرمستقیم، و جوهی برخلاف قانون، عمدی و به قصد یا با علم به اینکه به طور کلی یا جزئی صرف اجرای اعمال تروریستی شود.» (Jenkins, et al., 2024: 11)

مفهوم تروریسم براساس اهداف، ابزارهای مورد استفاده، دامنه و شدت فعالیت خود، دارای دسته‌بندی‌ها و نحله‌های متعددی است. از طرفی، این دسته‌بندی و تفکیک با گذشت زمان و وقوع طیفی از رویدادهای امنیتی، حقوقی، سیاسی و نظامی و نیز دستاوردهای مبتنی بر فناوری و تکنولوژیکی بشری با تغییراتی مواجه شد. (Freilich, et al., 2024: 8) برای مثال، تروریسم در گذشته غالباً مبتنی بر قتل، کشتار و خون‌ریزی و استفاده از ابزارهای مستقیم نابودی بوده است حال آنکه امروزه به سبب توسعه تکنولوژی مفاهیمی نوین از تروریسم با عناوینی همچون «تروریسم سایبری»^۳، «اکوتروریسم»^۴، «نارکو تروریسم یا تروریسم مواد مخدر»^۵، «تروریسم سبز یا زیست‌محیطی»^۶ و «اگروتروریسم یا تروریسم کشاورزی»^۷ که عمدتاً مبتنی بر مرگ خاموش و ابزارهای پنهان است، رایج شده است. (Rottweiler & Bouhana, 2022: 219-220) با این تعابیر و تعاریف نوین نیز تروریسم در قالب مفهوم اولیه خود، که همان ایجاد رعب و وحشت است، باقی می‌ماند. انواع دیگری از دسته‌بندی تروریسم همچون تروریسم پیشامدرن، مدرن، پسامدرن، ابرمدرن و نیز تروریسم مبتنی بر مذهب، سیاست، اقتصاد و تروریسم بیولوژیکی نیز وجود دارند. در ذیل برخی از مهم‌ترین نحله‌های تروریسم و دسته‌بندی‌های آن بررسی می‌شود.

براساس شرایط جغرافیایی مفهوم تروریسم در چهار سطح کلان تروریسم دولتی^۸، تروریسم

3. Cybernetic terrorism
4. Ecological terrorism
5. Narco-Terrorism
6. Green-Terrorism
7. Agricultural Terrorism
8. State Terrorism

محلی^۹، تروریسم فراملی^{۱۰} و تروریسم بین‌المللی^{۱۱} تفکیک می‌شود. در تروریسم دولتی، نهادهای دولتی و حکومتی به عاملان اصلی تروریسم تبدیل شده و به از میان برداشتن مخالفان دولت و حکومت مبادرت می‌کنند. در تروریسم محلی، عناصر تروریستی دست به اقدامات امنیتی علیه شهروندان کشور خود می‌زنند. در تروریسم فراملی، عناصر تروریستی از ملیت‌های مختلف به اقدامات متعدد تروریستی دست می‌زنند. (Homel, 2022: 11-13) گروهک تروریستی داعش بارزترین و جدیدترین تجلی این نوع از تروریسم است. در تروریسم بین‌المللی، عناصر مخالف عمدتاً سیاسی، که در خارج از مرزهای کشورهای خود فعال هستند، با حمایت‌های گسترده مالی و لجستیکی برخی از کشورها، به اقدامات متعدد تروریستی علیه کشور خود دست می‌زنند. شبکه القاعده ذیل این نوع از گروه‌های تروریستی قرار می‌گیرد. (Sadeghi, 2019: 41-42)

۳-۲. تأمین مالی تروریسم

تأمین مالی تروریسم به مجموعه اقدامات و فعالیت‌های غیرقانونی اطلاق می‌شود که براساس آن، افراد، نهادها، سازمان‌ها و دولت‌ها به حمایت و تأمین مالی اقدامات تروریستی مبادرت می‌کنند (Honga, et al., 2024: 174). این مفهوم نخستین بار پس از حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر مورد توجه جامعه حقوقی و سیاسی بین‌المللی قرار گرفت و در ادامه نیز شورای امنیت سازمان ملل متحد قطعنامه ۱۳۷۳ را در راستای این موضوع تصویب کرد. موضوع حائز اهمیت آنکه دولت‌ها هر کدام براساس تعاریف خود و اقداماتی که از سوی سازمان‌ها و نهادها و گروه‌های نظامی یا سیاسی صورت می‌گیرد، لیستی از گروه‌های تروریستی تهیه کرده و با قرار دادن آنان در لیست تروریستی، هرگونه فعالیت یا تعاملات مالی و اقتصادی با آنان را ذیل تأمین مالی تروریسم قرار می‌دهند. (Wicaksono Ajie, 2024: 611)

امروزه قوانین و مقررات گسترده‌ای علیه تأمین مالی تروریسم در سراسر جهان به اجرا گذارده می‌شود. برای مثال، ایالات متحده قانون جامعی با عنوان «Patriot Act^{۱۲}» را پس از حملات ۱۱ سپتامبر تصویب و اجرا کرد که بعضاً موجب مطرح شدن مباحث گسترده حقوقی شد. گذشته از آن، امروزه سازمان ملل متحد نیز در کنار قوانین موجود در این رابطه، به همکاری گسترده با

-
9. Domestic Terrorism
 10. Transnational Terrorism
 11. International Terrorism
 12. The USA PATRIOT Act (commonly known as the Patriot Act)

کشورهای این سازمان برای ایجاد یک سازمان وابسته به این نهاد در راستای رديابی برنامه‌های مالی تروریسم مبادرت کرده است (Afriansyah, et al., 2023: 3-4). از دیگر نهادهایی که در خلال سال‌های گذشته، فعالیت آن مورد توجه و تأکید بسیار قرار گرفته است، گروه ویژه اقدام مالی یا "FATF"¹³ است که محوریت اصلی اقدامات خود را مبارزه با پول‌شویی یا تأمین مالی تروریسم قرار داده است. این گروه در سال ۲۰۱۲ میلادی، ۴۹ توصیه مالی خود را اعلام کرد که در آن ۹ توصیه مستقیم به موضوع تأمین مالی تروریسم اختصاص دارد. از طرفی، این گروه در راستای مجاب کردن کشورهای بین‌الملل به تعهد به مفاد FATF فهرستی سیاه با عنوان "NCCT" ایجاد کرده که هرگونه عدم‌همکاری پیامدهای سنگین اقتصادی، شامل انواع و اقسام تحریم‌ها را به همراه خواهد داشت. (Jofre, et al., 2024: 702-703)

به رغم آنکه طیف وسیعی از اقدامات در خصوص تأمین مالی تروریسم از سوی نهادهای حقوقی، سیاسی و امنیتی بین‌المللی صورت گرفته است، اما واقعیت این است که مفهوم تروریسم و تعریف گروه‌های تروریستی کماکان به موضوعی مناقشه‌انگیز در روابط بین‌الملل تبدیل شده است، زیرا برای مثال، اقدامات نظامی حزب‌الله لبنان در دفع تجاوزات نظامی اسرائیل، که مصداق بارز مشروعیت (اصل دفاع مشروع) محسوب می‌شود، این گروه نظامی را ذیل گروه‌های تروریستی در میان بسیاری از کشورهای جهان همچون ایالات متحده، اتحادیه اروپا، کانادا، انگلستان، استرالیا و ... قرار داده است. (Abu Mohammad, 2024: 17)

از طرفی، توسعه چشمگیر فناوری در عصر کنونی و ظهور طیف گسترده‌ای از تعاملات نوین اقتصادی همچون رمزارزها یا ارزهای دیجیتال، چالش‌های بالقوه نوینی برای مبارزه و رصد دقیق تعاملات مالی و اقتصادی نهادهای حقوقی و سیاسی بین‌الملل در این رابطه ایجاد کرده است، به‌نحوی که برای مثال، انجام تراکنش‌های مالی گسترده، بدون شناسایی هویت عاملان آن به‌سهولت از طریق ارزهای دیجیتال مقدور است و این موضوع می‌تواند دستاویز نوینی برای گروه‌های تروریستی در تأمین منابع مالی آنان محسوب شود. (Amrullah, 2023: 90)

۴. بحث و بررسی

۴-۱. مبانی حاکم بر مبارزه با تأمین مالی تروریسم

از اساسی‌ترین مبانی حاکم بر موضوع مبارزه با تأمین مالی تروریسم، اصل پیشگیری از تأمین

13. The Financial Action Task Force (FATF)

مالی آن است. این موضوع را می‌توان از دو حیث پیشگیری کیفری و غیرکیفری بررسی کرد که این مسئله در میان حقوقدانان و سیاست‌مداران بعضاً اختلاف نظرهایی را ایجاد کرده است، به نحوی که برخی معتقد به اعمال رویکردهای کیفری و برخی دیگر قائل به رویکردهای غیرکیفری در این زمینه هستند. (Aolain, 2024: 13) به‌طورکلی، اصل پیشگیری نوعی سیاست محسوب می‌شود که اساس آن، تحدید حدود امکان یک رویداد یا پیشامد است تا بتوان درنهایت راه‌های وقوع یک حادثه یا رویداد را دشوار و حتی غیرممکن کرد، به نحوی که تا حد ممکن از توسل به تهدید و اجرای کیفر خودداری شود. (Freilich, et al., 2024: 10) در این رابطه و براساس روش‌های پیشگیری از تأمین مالی تروریسم، در ابتدای امر با تصویب قوانین، مقررات و اجرای اقدامات موثر، اقدام به خنثی‌سازی و سپس کشف اقدامات تروریستی شده و به جای اتخاذ موضعی بی‌اثر و منفعلانه، نایستی منتظر وقوع اقدامات تروریستی ماند، بلکه با اقداماتی پیشگیرانه ضمن شناسایی و خنثی‌سازی اقدامات تروریستی تلاش می‌شود اقدامات مؤثر برای ریشه‌کن کردن بنیادین علیه اقدامات تروریستی صورت گیرد. (Sobol, 2024: 386)

در اسناد بین‌المللی، اقدامات مرتبط با پیشگیری علیه تأمین مالی تروریسم با تمسک به سه رویکرد کلان: پیشگیری با استفاده از شناسایی و جمع‌آوری اطلاعات جامع از تشکیلات گروه‌های تروریستی، پیشگیری با استفاده از اقدامات فیزیکی و پیشگیری با استفاده از انسداد شریان‌های مالی و اقتصادی قابل بررسی است. اسناد بین‌المللی با تأکید بر این سه طریق، از دولت‌های عضو خواسته‌اند با تأمین مالی گروه‌های تروریستی مبارزه کنند. (Casey-Maslen, 2024: 28)، اما نکته مهمی که اسناد بین‌المللی بر آن تأکید دارد با این نقص مهم مواجه است که ظرفیت‌های مالی گروه‌های تروریستی براساس مبانی ایدئولوژیکی، دامنه فعالیت و اهداف آنان متفاوت است بنابراین چنین اقدامات پیشگیرانه پیشنهادی بسیار کلی است، حال آنکه فعالیت گروه‌های تروریستی در هر مکان و زمان با یکدیگر متفاوت است و در ادامه نیز ممکن است با تطورات عمیق و تحولات گسترده نیز مواجه شود.

۴-۲. جرم‌زدایی

از دیگر مبانی حاکم در راستای مبارزه با پیشگیری از تأمین مالی تروریسم، جرم‌زدایی است. جرم‌زدایی در تأمین مالی تروریسم به بازدارندگی‌هایی اشاره دارد که مرتکبان این نوع جرایم با وجود این پیشگیری‌ها نتوانند مرتکب جرایمی شوند. پیش‌بینی موادی مانند ماده ۲ قانون

مجازات اسلامی و کیفرهای پیش‌بینی‌شده در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم و قوانین و آیین‌نامه‌های خاص دیگر، از مواردی محسوب می‌شوند که می‌توان با عنوان جرم‌زدایی از آن‌ها یاد کرد. اساساً مفهوم جرم‌زدایی دارای سابقه طولانی نیست، با این حال، در فرایندهای مرتبط با حقوق جزا، مفهوم جرم‌زدایی در خلال زمان‌های مختلف وجود داشته که موضوع تأمین مالی تروریسم نیز در این رابطه قابل‌بحث است. این مفهوم در عصر کنونی از سال‌های ابتدایی دهه ۱۹۶۰ میلادی و موضوعات عمدتاً مرتبط با تورم مطرح شده است. در واقع جرم‌زدایی در ابتدا با هدف کنترل تورم و مبارزه با افراد و نهادهایی بود که به مسئله تورم دامن می‌زدند. (Kelsall, et al., 2024: 271)

به طورکلی، مفهوم جرم‌زدایی به معنای «عقب‌نشینی حقوق کیفری از رهگذر زائل کردن کامل وصف مجرمانه از جرم یا بیرون بردن رفتار از قلمرو قانون جزا و باقی گذاشتن آن در گستره اقتدار عمومی که مستلزم اعمال کنترل‌های غیرکیفری» است. (Michaud, et al., 2024: 173) در واقع، مقصود از جرم‌زدایی فرایندی است که براساس آن، صلاحیت نظام کیفری برای اعمال ضمانت اجرای کیفری نسبت به رفتار خاصی که پیش‌تر جرم‌انگاری شده بود، سلب می‌شود. جرم‌زدایی به دو طریق ممکن است محقق شود: نخست از طریق قانون‌گذاری و دوم شیوه تفسیر قوه قضائیه از قانون. (Robinson & Seaman, 2024: 32) به جز مسائل مرتبط با جرایم اقتصادی همچون تورم، مفهوم جرم‌زدایی در برخی دیگر از مسائل مرتبط با اخلاق و عفت عمومی و نیز مسائل مذهبی و سیاسی نیز مطرح شده است، اما بررسی جرم‌زدایی در مسائل اقتصادی و مالی بیشتر مورد بحث و بررسی بوده است. به همین سبب، موضوع جرم‌زدایی در تأمین مالی گروه‌های تروریستی قابلیت بحث و بررسی در ابعاد مختلف را داراست که در ادامه بدان خواهیم پرداخت.

۳-۴. سیاست پیشگیرانه از تأمین مالی تروریسم

۳-۴-۱. پیشگیری کیفری

پیشگیری کیفری، از نخستین اقدامات در تاریخ حقوق کیفری محسوب می‌شود که براساس آن با تمسک به اقدامات مبتنی بر ارباب و تهدید و نیز استفاده از ابزارهای کیفری درصدد برخورد قاطع با تخلفات قانونی برآمده تا ضمن ریشه‌کن کردن اقدامات و جرایم کیفری، به نوعی از تکرار مجدد آن از سوی دیگران جلوگیری کند. با توجه به بند پنجم از اصل ۱۵۶ قانون اساسی

ایران، چنین اقدامی در صلاحیت قوه قضائیه قرار داده شده است. در واقع براساس این اصل «اقدامات صحیح برای مقابله از اتفاق جرم و اصلاح مجرمان» بایستی از سوی قوه قضائیه محقق شود. بند «ب» از ماده یک لایحه مقابله از جرم را بایستی نمونه‌ای از این موضوع دانست که در آن صراحتاً اعلام شده است که «مقابله و برخورد قضایی بدان معنا که سیاست و اقدامات دستگاه قضایی در فرایند اصلاح مجرمان و نیز بهره‌بری صحیح از قراردادهای تأمینی، تضمین اجراها و نیز جلب اعتماد عام در برابر سازمان‌های عدل کیفری». (Ghafouri, 2023: 314) به بیانی دیگر، این‌گونه مقابله با مجرمان ابتدا پس از ارتکاب جرم محقق شده و در ادامه هدف دیگر آن پیشگیری از وقوع مشابه چنین جرم‌هایی است.

برای مثال، قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم را، که در سال ۱۳۹۴ مصوب شد و در ادامه و اصلاحیه آن نیز در سال ۱۳۹۷ به تصویب رسید، می‌توان در این رابطه ذکر کرد. همچنین ماده ۱۳ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، در خصوص پیشگیری کیفری مقرر داشته است که شناسایی مراجعان هنگام ارائه تمامی خدمات و انجام عملیات پولی و مالی، از قبیل انجام هرگونه دریافت و پرداخت، حواله وجه، صدور و پرداخت چک، ارائه تسهیلات، صدور انواع کارت دریافت و پرداخت، صدور ضمانت‌نامه، خرید و فروش ارز و اوراق گواهی سپرده، اوراق مشارکت، قبول ضمانت و تعهد ضامنان به هر شکل، از قبیل امضای سفته، برات و اعتبارات اسنادی، و خرید و فروش سهام)؛

ب: «نگهداری مدارک مربوط به سوابق معاملات و عملیات مالی اعم از فعال و غیرفعال و نیز مدارک مربوط به سوابق شناسایی مراجعان حداقل به مدت پنج سال بعد از پایان عملیات».

در ادامه نیز ماده ۱۴ این قانون بیان داشته که تمامی افراد مشمول قانون مبارزه با پول‌شویی موظف‌اند گزارش عملیات مشکوک به تأمین مالی تروریسم را به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی موضوع ماده (۴) قانون مذکور ارسال کنند و شورای یادشده نیز وظیفه دارد گزارش‌های عملیات مشکوک و مرتبط با موضوع این قانون را در راستای سیر مراحل قانونی به مراجع ذی‌ربط ارسال کند:

تبصره یک: «چنانچه هر یک از اشخاص مذکور از روی آگاهی و عمد یا برای کمک و تسهیل ارتکاب جرم وظایف مذکور را انجام ندهد معاون جرم محسوب شده و در صورتی که انجام این اعمال به سبب اهمال و سهل‌انگاری باشد مرتکب حسب مورد به مجازات‌های

مقرر اداری و انضباطی محکوم خواهد شد».

تبصره دو: «اشخاصی که در راستای اجرای این ماده مبادرت به ارسال گزارش به مراجع ذی ربط می‌کنند مشمول مجازات‌های مرتبط با افشای اسرار اشخاص نخواهند شد.» (Tabrizi, 2024: 71-74)

همچنین، نوع دیگری از پیشگیری کیفری با عنوان پیشگیری واکنشی عام وجود دارد که هدف اصلی آن، برپایی جرایم به‌نحوی دائمی، سریع و در حضور جمع است تا بتوان براساس آن، انگیزه‌های ارتکاب جرایم تأمین مالی تروریستی را در میان تبهکاران خاص، به کمترین میزان برساند یا اساساً از بین ببرد. برای مثال، چنانچه فردی مبادرت به تأمین مالی برای تروریسم کند، آن‌گاه می‌توان وی را به مجازات در ملأعام محکوم کرد و چنین اقدام قانونی در ادامه اقدام واکنشی عام را در منظر عمومی به همراه خواهد داشت در خصوص اعمال چنین نوعی از مجازات، جرمی بنتام^{۱۴} معتقد بود: «دیوارهای زندان باید دارای رنگی باشد که همه در گذر از آن دقت کنند که اینجا زندان است؛ اینجا سرای پایانی تبهکاران است. از این رهگذر، با عبور گرفتن از تبهکارانی که در حال تحمل کیفر هستند، اندیشه ارتکاب جرم در افراد از بین برود.» (Mossadegh, 2022: 38-41)

به‌طورکلی، در سیاست کیفری، سه عنصر تهدید بالقوه به مجازات، قطعیت اعمال مجازات و سرعت در اجرای آن مورد تأکید قرار می‌گیرد که محور نخست در این میان، از همه مهم‌تر است به‌نحوی که در صورت فقدان آن، به ترتیب روی محورهای دیگر توجه و تمرکز خواهد شد. همچنین در بازدارندگی عام دو عنوان «قطعیت» (زیاد شدن احتمال اجرای جزا) و «شدت و متناسب بودن جزا با جرم برای جلوگیری» مورد نظر است. باوجود این، در پیشگیری کیفری عام در راستای جرایم تأمین مالی تروریسم می‌بایست به میزان قطعیت و شدت مجازات در موارد قانونی توجه زیادی کرد و اینکه موضوع این‌گونه پیشگیری، عام است و شامل تمامی افراد شده و مجازات آن در ملأعام صورت می‌گیرد. این نوع جلوگیری در راستای جرم‌های تأمین مالی تروریسم در حقوق ایران قابلیت اجرا پیدا نکرده است و تنها به جریمه نقدی و رد مال و حبس مجرمان اکتفا شده است بنابراین بهتر است مقنن ایران در برخی موارد که جرم تأمین مالی تروریسم از نوع تشدید یافته و همراه با سوءاستفاده از عناوین دولتی صورت می‌گیرد، از این

14. Jeremy Bentham

نوع پیشگیری کیفری در بطن مواد قانونی استفاده کند. (Nikbakhti, 2022: 166)

شایان ذکر است که آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۸۸ یکی دیگر از تکمله‌های قانونی است که در خصوص بزه تأمین مالی تروریسم و با عنوان پیشگیری کیفری مطرح شده است. آیین نامه مذکور به مثابه یکی از مقررات کامل کننده قانون ماهوی قلمداد شده که شرایط مبارزه با تأمین مالی تروریسم را مطمح نظر قرار داده است. قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۶ تکالیف و اختیاراتی به شورای عالی مبارزه با پول‌شویی ارائه کرده است تا آیین نامه‌های ضروری قانون را مصوب کند، اما شورای مذکور با مصوب کردن آیین نامه اجرایی مصوب ۱۳۸۸ از اختیاراتی که مطابق قانون تفویض شده، بعضاً به سبب فنی بودن جرایم جدید و جبران نقایص قانون مذکور در جهت هماهنگی با اسناد بین‌المللی نظیر کنوانسیون پالمو ۲۰۰۰ میلادی عدول کرده و فراتر از آن در مواد ۱، ۲۷، ۲۸ و ۳۸ اقدامات فراقانونی انجام داده که آن موارد را از جرم‌انگاری قانونی تا آیین نامه‌ای شدن آن، از حواله جزایی تقنینی تا احاله جزایی آیین نامه‌ای، از اباحه قانونی تا اباحه آیین نامه‌ای، از قانونمندی اقدامات تأمینی تا آیین نامه‌ای شدن آن و از تحقیقات قضایی تا تحقیقات اجرایی نام‌گذاری کرده‌ایم. متحول شدن در تاکتیک‌های سنتی کیفرگرایی و جرم‌انگاری، تعقیب، کشف و تحقیق جرایم در حقوق کیفری به لحاظ ویژگی‌های جرایم جدید و نوین همچون پول‌شویی مورد پذیرش نظام‌های کیفری معاصر است، اما می‌بایست مجلس رأساً قانون‌گذاری کند یا با اذن مجلس کارگروهی تخصصی آن را انجام دهد. (Pirmohammadi, 2019: 184-186)

افزون بر آنکه کیفر تحمیلی بر مرتکب جرم تأمین مالی تروریسم باید کارکرد برقراری تعادل اجتماعی و تنبیه خطای اخلاقی او را ایفا کند و احساسات جریحه‌دار شده عمومی را التیام بخشد، لازم است به گونه‌ای تعیین و اجرا شود که از تکرار جرم توسط مجرم جلوگیری کند، اما موضوع این است که آیا جرم‌انگاری پیش‌بینی شده در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم از حیث تحقق کارکرد پیشگیری خاص، واجد کارآمدی لازم است یا خیر؟ براساس پژوهش پیشگیری ویژه در تأمین مالی تروریسم باید تلاش کرد گناهکار چه از طریق تهدید یا ارباب شخصی و چه از طریق سازگارسازی تکراری و به‌سازی و برگشت به جمع، دیگر مرتکب جرم‌های جدید نشود. با اتخاذ چنین روشی، که بر تئوری لزوم فایده‌گرا بودن کیفر استوار است، در مواردی که اقدامات ذکر شده نفعی را مترتب نماند حکم به طرد مجرم از جمع داده خواهد شد. بیرون راندن از جامعه می‌تواند در قالب‌هایی چون تبعید، سلب دائمی آزادی

و در نهایت سلب حیات تجلی یابد و از این طریق، کارکرد «پیشگیری و امنشی خاص» را محقق کند؛ بدین معنا که با اعمال کیفر بر بزهکار، از تکرار جرم توسط وی جلوگیری شود. صرف نظر از افعال پیشگیرانه، به هر حال باید توقع داشت که مثل سایر جرم‌ها، جرم تأمین مالی تروریسم از سمت مجرمان در کشور اتفاق افتد. باین حال، رودرو شدن با این جرایم، جدا از اقدامات عملی، نیازمند گرفتن سیاست مناسب قانونی و قضایی است. معمولاً جرم‌انگاری افعال به‌عنوان آخرین حربه در برابر هنجارشکنان مورد توجه قرار می‌گیرد. وضع قانون صحیح یکی از باارزش‌ترین روش‌های رودرویی با اتفاق افتادن جرم از سمت اشخاصی است که نقض هنجار کرده و سیاست جلوگیری وضعی را هم خنثی کرده‌اند. در مقابله کیفری با بزه تأمین مالی تروریسم، آنچه اهمیت دارد این است که صرف جرم‌انگاری رفتار و فردی‌سازی ضمانت اجرای کیفری می‌تواند در تحقق اهداف مورد نظر مؤثر باشد. این عنوان از آن جهت ارزش دارد که در بیشتر موارد، کشف و تعقیب جرم‌های مرتکب‌شده در امورات کیفر مجرمان، چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی (به‌دلیل واجد جنبه فرامرزی بودن جرایم ارتكابی) با معضلاتی مقابله می‌شوند». (Zeraat, 2021: 127-129)

به طور کلی، هدف از پیشگیری واکنشی خاص در این‌گونه جرایم، جلوگیری از تکرار جرم توسط بزهکار است؛ امری که می‌تواند به‌صورت فزاینده انتخاب عقلانی بزهکاران برای ارتکاب جرم تأمین مالی تروریسم را تحت تأثیر قرار دهد و آنان را از ارتکاب مجدد بازدارد. از این‌رو، پیشگیری واکنشی خاص در راستای بزه تأمین مالی تروریسم در قالب مقررات موجود مورد پیش‌بینی و توجه قانون‌گذار قرار گرفته است.

به‌طور کلی، در زمینه پیشگیری خاص از جرایم تأمین مالی تروریسم، می‌توان اهداف مختلف را با برنامه‌های مختلف پیشگیرانه تداعی کرد. با وجود این، یکی از اقدامات مؤثر بین‌المللی برای مبارزه با فساد، تصویب کنوانسیون سازمان ملل متحد در راستای مبارزه با فساد مصوب سال ۲۰۰۳ (موسوم به کنوانسیون مریدا) بوده است که به جلوه‌های سیاست جنایی، قضایی و تقنینی توجه زیادی کرده است. سند مذکور زمینه‌های مناسبی برای همکاری بین‌المللی در راستای مبارزه و پیشگیری از فساد را مهیا کرده است. (Tabrizi, 2024: 165)

۴-۳-۲. پیشگیری غیر کیفری

پس از رویداد ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، نظام بین‌الملل در کنار اتخاذ الگوهای مختلف سیاسی، نظامی

و حقوقی در راستای مبارزه با تروریسم، کنترل، رصد و مقابله با منابع تأمین مالی تروریسم را نیز به شدت مورد توجه قرار داد. در واقع، چنین رویکردی به مثابه یک اقدام اثربخش و پیشگیرانه، سعی در قطع شریان‌های اقتصادی تروریسم کرد. در این رویکرد، جوامع با تمرکز و دقت نظر بالا بر منابع کسب درآمدهای مالی تروریست‌ها سعی در نابودی یا محدود کردن آن منابع کرده و از این طریق، از یک سیاست مناسب و مؤثر و نیز کم‌هزینه برای مقابله با تروریسم بهره می‌گیرند، زیرا هر نهادی که دارای اعضا و تشکیلات است، برای بقای خود به منابع مالی احتیاج داشته و با از میان رفتن منابع مالی، بخش بسیار مهمی از اهداف آن نهاد به تبع از بین خواهد رفت. (Salahi, 2021: 20)

همان‌طور که عنوان شد، اجرای زمینه‌های پیشگیری کیفری، بدون پیشگیری غیرکیفری امکان‌پذیر نخواهد بود یا در سخت‌ترین شرایط اجرای آن با مشکل مواجه خواهد شد؛ مشکلی که امروزه در حقوق ایران با آن مواجه هستیم، اجرا نشدن دقیق نظریات و اهداف حاکم بر پیشگیری غیرکیفری است که قابل‌تعمیم به جرایمی مانند تأمین مالی تروریسم است. بازدارندگی کنشی یا غیرکیفری در راستای جرایم تأمین مالی تروریسم را می‌توان به دو دسته پیشگیری وضعی و محیطی تفکیک کرد. هدف از تدابیر پیشگیرانه وضعی در جرایمی مانند تأمین مالی تروریسم، گرفتن فرصت و ابزار ارتکاب جرم از دسترس مجرمان بالقوه است که از سوی اقدام‌کنندگان عملیات پیشگیرانه صورت می‌گیرد. این اقدامات می‌تواند در خصوص این نوع جرایم با توجه به وسیله بودن ابزار مجرمانه و الکترونیکی بودن آن متفاوت باشد. از این‌رو، پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار در جرم‌های تأمین مالی تروریسم در راحت‌ترین توصیف، یعنی جلوگیری از این نوع جرم‌ها با سیاستی که بر موقعیت‌های محیطی و زمینه‌ساز جرم یا وضعیت‌های پیش‌جنایمی محیطی اثر دارند. (Milani, 2019: 56-57) پیشگیری وضعی در وجه جرایم تأمین مالی تروریسم، نوعی از جلوگیری غیرکیفری یا کنشی محسوب می‌شود که تأکید بر چگونگی و موقعیت، وقت و مکان اتفاق افتادن جرم دارد؛ به نحوی که ارتکاب جرم برای تبهکار دشوارتر می‌شود یا فرصت ارتکاب جرم را از او می‌گیرد یا خطر شناسایی و دستگیری او را زیاد می‌کند. این اقدامات مقدم بر اتفاق افتادن جرم است، از این‌رو، «پیشینی» نیز نامیده می‌شود. چنین اقداماتی ممکن است ناظر به تعهدات تکالیف سازمان‌های پلیسی باشد. این گونه از پیشگیری وضعی «جلوگیری انتظامی» یا «پلیسی» نامیده می‌شود. با این حال، هدف از پیشگیری وضعی در این تقسیم‌بندی همچون سایر تعریف‌ها و تقسیم‌بندی‌ها دخالت‌هایی است که برای پیشگیری

از اتفاق افتادن و تأمین مالی تروریسم مخصوصاً از راه کم شدن فرصت‌های مرتکب‌شده جرم و زیاد شدن خطر ارتکاب جرم ایجاد شده است. در تعاریف گوناگونی که درباره پیشگیری وضعی از جرم ارائه شده است، دو رکن اساسی به چشم می‌خورد: نخست، سخت‌تر کردن و کاهش فرصت ارتکاب جرم و دوم، از میان بردن یا کاهش جذابیت‌ها و منافع حاصل از جرم که محرک فرد برای ارتکاب آن است. فرینگتون و ولش^{۱۵} در تعریفی کوتاه از ارکان اساسی، پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار را به این صورت تبیین کرده‌اند: پیشگیری وضعی به دخالت‌هایی اشاره دارد که برای پیشگیری از اتفاق افتادن جرم از راه کم شدن فرصت‌ها و زیاد شدن خطر و سختی مرتکب شدن جرم طراحی شده‌اند. باین حال، پیشگیری وضعی در جرایم تأمین مالی تروریسم فرایند مشهور گذار از تفکر به عمل را تحت تأثیر قرار می‌دهد و کارهایی انجام می‌دهد تا این فرایند را قطع کند. عامل تأثیرگذار در این فرایند، از یک سو انگیزه و تمایل درونی مجرم و از سوی دیگر، شرایط پیرامونی و اوضاع و احوال موقعیت ارتکاب جرم تأمین مالی تروریسم است. پیشگیری وضعی با هدف برهم زدن وضعیت پیشین مساعد برای بزهکاری یا ایجاد تغییر در آن وضعیت اعمال می‌شود و این اقدامات در دو جهت‌گیری کلی قابل دسته‌بندی‌اند: کم شدن وضعیت‌های مُعد مرتکب شدن جرم و بالا بردن مخارج مرتکب شدن جرم. باین حال، در این نوع جلوگیری در تأمین مالی تروریسم ایده‌هایی مثل روش زندگی، فعالیت‌های روزمره و... مورد مطالعه قرار می‌گیرد. (Mahdavi, 2020: 211-212)

دومین خط دفاعی که اجتماع در برابر بزهکاری ارائه می‌دهد، اغلب با فشارهای اجتماعی مقایسه می‌شود که افراد را به انطباق با هنجارهای جامعه و قوانین آن وادار می‌کند، اما این جنبه پیش‌تر کامل مورد مطالعه قرار نگرفته است. مورد حاضر از وسایل و روش‌های نوین استفاده و براساس منطق متفاوتی عمل می‌کند، زیرا اهداف عاملان و کنشگران آن با یکدیگر تفاوت دارد. هدف اصلی آن جلوگیری از آن است که تبهکار از عملکرد مجرمانه خود سود ببرد و به زیان بزه‌دیده منجر شود. پیشگیری وضعی از منظر جرم‌شناسی با تمرکز بر رفتار مجرمانه و فرایند تصمیم‌گیری عقلانی مجرم تلاش می‌کند با تأثیرگذاری بر ارزیابی‌ها و تصمیمات کنشگر، فرصت و انگیزه ارتکاب جرم را کاهش دهد. هدف از پیشگیری وضعی در تأمین مالی تروریسم اشاره به ابزارها و معیارهای غیرکیفری دارد که در راستای جلوگیری از ارتکاب فعل مجرمانه در این خصوص، به کمک اصلاح و مبدل شرایط ویژه‌ای که در پیرامون آن جرم ایجاد شده، به کار

15. Farrington & Welsh

می‌روند. جرم‌شناسانی که درباره این‌گونه جلوگیری‌ها تخصص دارند؛ گروه ویژه‌ای از جرایم را مورد توجه قرار می‌دهند و در ادامه شرایطی را که با استفاده از آن، فرد تبه‌کار گرفتار جرم می‌شود، تغییر یا اصلاح می‌کنند، به‌نحوی که برای مرتکبین جرایم مذکور، ارتکاب آن جرایم بسیار دشوار و بدون نتیجه به نظر رسد. راهکار مذکور بر این فرض استوار است که حتی اگر تبه‌کار از نظر توانایی تفکر و قدرت استدلال در سطح پایینی قرار داشته باشد، چنانچه محاسبه کند که منافع احتمالی ارتکاب جرم بسیار کمتر از تلاش و هزینه‌ای است که باید پردازد و احتمال متضرر شدن او نیز بالاست، دست به ارتکاب جرم نخواهد زد. همین‌طور ایده ذکر شده این نکته را نیز مورد توجه قرار داده است که تمامی بزه‌کاران اشخاصی منفعت طلب و مادی‌گرا هستند که از قوانین و مقررات جسمانی - انسانی پیروی می‌کنند. تنها در کتاب‌های داستان است که قدرت‌های متافیزیکی و ماورایی، همچون عبور از دیوار، وجود دارد. راه‌های غیرارادی، خودانگیخته و شهودی پیشگیری وضعی از دیرباز مورد استفاده قرار می‌گرفتند. (Keynia, 2022: 383-384) باین حال، پیشگیری وضعی در جرایم تأمین مالی تروریسم، دلیل متقنی در جلوگیری از این نوع جرایم محسوب می‌شود.

در پیشگیری اجتماعی با بررسی عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره در بروز جرم تلاش می‌شود با اصلاح این عوامل از وقوع افکار و تصمیمات مجرمانه در ذهن اشخاص جلوگیری شود، اما در پیشگیری وضعی با تأثیرگذاری روی فرصت‌های بزه‌کارانه و تغییر موقعیت‌ها، تلاش بر آن است که ارتکاب جرم دشوار یا ناممکن شود. (Mohammadi, et al., 2024: 87) پیشگیری وضعی برخلاف پیشگیری اجتماعی، مبتنی بر تقویت ارزش‌های جامعه، متعالی کردن نهادهای آن، بررسی ریشه‌های بزه‌کاری و قطع آن نیست، بلکه به‌نحوی ساده بر کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم تأکید و توجه بیشتری دارد. درواقع، به جای پرداختن به انگیزه و اغراض درونی اشخاص، که تغییر آن‌ها دشوار است، سعی بر آن است که به راه‌های دستیابی مرتکب به موضوع جرم یا بزه‌دیده و افزایش زحمت و خط برای مرتکب توجه شود تا از این رهگذر به مجموعه راهکاری عملی برای پیشگیری از وقوع جرم دست یابد. (Ebrahimzadeh, & Darabi, 2024: 8)

پیشگیری اجتماعی از جرم یکی از مباحث کلیدی مطالعات اجتماعی است و در میان راهبردهای پیشگیری، جایگاه ویژه‌ای دارد. در بیشتر متون غربی از این نوع پیشگیری با عنوان پیشگیری از جرم از طریق توسعه اجتماعی یاد می‌شود. شورای اقتصادی سازمان ملل متحد در

ماده ۲۵ قطعنامه شماره ۲۰۰۲/۱۳، به پیشگیری از جرم از طریق توسعه اجتماعی را با روش‌هایی همچون استفاده از راهبردهای آموزش و آگاه‌سازی عمومی برای رواج فرهنگ قانون‌مداری و انعطاف در عین احترام به هویت‌های فرهنگی و ترویج عوامل حمایتی از طریق برنامه‌های جامع و موافق توسعه اجتماعی و اقتصادی و غیره توصیه می‌کند. به‌طورکلی، اسناد بین‌المللی مانند کنوانسیون‌های مبارزه با فساد و مقابله با تأمین مالی تروریسم و توصیه‌نامه‌های گروه ویژه اقدام مالی به‌طورمفصل و قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت^{۱۶} به‌طورضمنی، سعی در ترغیب دولت‌ها برای اعمال نظارت و اتخاذ راهکارهایی مناسب در راستای مقابله با سوءاستفاده‌های کشورها کرده‌اند. (Gilling, 2022: 207-208)

پیش‌تر در کنوانسیون سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ میلادی، برای مبارزه با جرایم سازمان‌یافته فراملی با عنوان کنوانسیون پالمو^{۱۷}، کشورها در راستای تحقق این مهم همچون مبارزه با فساد، پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم، پذیرای تعهداتی شدند. (Mahdavi, 2020: 218) موضوعات مورد تصویب در این کنفرانس در ارتباط با کنوانسیون مریدای مکزیک بود که در سال ۲۰۰۳ مورد تصویب قرار گرفت که براساس آن، مجموعه مقررات ناظر به استرداد را مورد حکم قرار داده است. بر این اساس، دولت‌های عضو می‌توانند چنین مقرراتی را اساس عمل در تقاضا یا پذیرش تقاضای استرداد قرار دهند. در عین حال، براساس بند ششم ماده ۴۴ دولت‌ها می‌توانند با صدور اعلامیه از اعمال مقررات کنوانسیون صرف نظر کنند و استرداد مجرمان را براساس معاهدات دو یا چندجانبه خود با کشورهای دیگر قرار دهند. دولت ایران نیز می‌تواند از این موقعیت استفاده کند و براساس قواعد پذیرفته‌شده در حقوق «یا استرداد یا محاکمه» اقدام کند.

۵. نتیجه‌گیری

آنچه در مقاله حاضر بدان پرداخته شد، مبنا و سیاست پیشگیرانه ایران در مبارزه با بزه تأمین مالی تروریسم در مقایسه با اسناد بین‌المللی است که در دو بخش مورد مطالعه قرار گرفت. مبانی حاکم بر این نوع جرایم در عرصه حقوق ملی و بین‌المللی را می‌توان مبارزه و پیشگیری از تأمین مالی تروریسم، جرم‌زدایی، تأمین امنیت و منافع کشورها عنوان کرد. سیاست پیشگیرانه

16. United Nations Security Council Resolution 1373

17. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime

در مبارزه با بزه تأمین مالی تروریسم در حقوق ایران و حقوق بین الملل را می توان در پیشگیری کیفری و غیرکیفری مورد مطالعه قرار داد که این موضوع در برگرنده سیاست های خاصی است. کشور ایران در عرصه بین المللی از ۱۱ کنوانسیون وضع شده تنها به عضویت کنوانسیون مقابله با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۹۹۹ نپیوسته است، به طوری که مفاد این کنوانسیون را قبول کرده و در قوانین و رویه قضایی ایران به کار رفته است. از جهاتی در عرصه پیشگیری کیفری، قوانین کیفری مختلفی نیز در عرصه مبارزه با تأمین مالی تروریسم وضع کرده است. برای مثال، قانون مبارزه با پول شویی مصوب ۱۳۸۶ و همچنین آیین نامه اجرایی قانون مبارزه با پول شویی در سال ۱۳۸۸ و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم در سال ۱۳۹۴ و اصلاحی سال ۱۳۹۷ در این زمینه مصوب شده اند. به نظر می رسد زمینه های پیشگیری غیرکیفری همچون استفاده از سامانه ها و تدابیر امنیتی مختلف در این خصوص در حقوق ایران نیز وجود دارد تا با این نوع جرایم پیشگیری لازم به عمل آید. البته پیشگیری غیرکیفری می تواند در سطوح مختلف پیشگیری وضعی، اجتماعی و محیطی مورد مطالعه قرار گیرد.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است.

References

- Abu Mohammad, R. (2024). *Israel and Lebanese Hezbollah: Conflict and escalation*. Beirut College of Security.
- Afriansyah, A., Ghozi, A., & Wargadalem, A. (2023). Indonesia's laws and policies in combatting terrorism financing: An update analysis. *Journal of Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism*, 2(1), 1–18.
- Amrullah, M. (2023). Criminal law policies in an effort to tackle criminal acts of terrorism financing. *Jurnal Cakrawala Hukum*, 14(1), 86–95.
- Andreeva, C. (2023). *The evolution of information-sharing in EU counter-terrorism*. Edward Elgar Publishing.
- Aolain, F. (2024). The rise of counter-terrorism and the demise of human rights. *Emory International Law Review*, 39(1), 1–23.
- Bures, O. (2024). The new EU authority for anti-money laundering and countering the financing of terrorism: A paradigm shift in EU efforts to combat terrorist financing. *Studies in Conflict & Terrorism*, 24(4), 35–53.
- Casey-Maslen, D. (2024). *Defining terrorism in international law*. Cambridge University Press.
- Demir, M., & Bastug, M. (2024). Effects of trust in government, counterterrorism policies, and counterterrorism laws on fear of cyberterrorism and fear of terrorism. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, 20(1), 83–105.
- Ebrahimzadeh, S., & Darabi, S. (2024). Crime prevention law in Islamic and Western criminal policy. *Resalat-e Hoquq-e Keyfari*, 1(1), 1–25. [In Persian]
- Freilich, J., Chermak, S., Ariett, R., & Turner, N. (2024). Terrorism, political extremism, and crime and criminal justice. *Annual Review of Criminology*, 7, 1–26.
- Ghafouri, A. (2023). *Criminal procedure*. Ariadad. [In Persian]

- Gilling, D. (2022). *Crime prevention theories* (M. Niazi, Trans.). Andisheh Ehsan. [In Persian]
- Goertz, S. (2022). *The new terrorism* (A. Ghahramanpour, Trans.). Jooyandeh. [In Persian]
- Hoffmann, A. (2024). Counter-terrorism and human rights at the UN Security Council: Blurring boundaries in a social space. *Oxford Politics and International Relations Journal*, 4(3), 360–378.
- Homel, C. (2022). The rising threat of domestic terrorism: A review of the federal response to domestic terrorism and the spread of extremist content. *Journal of Security Government Affairs*, 28(2), 1–27.
- Honga, S., Gikonyo, C., & Asaala, E. (2025). From overlap to distinction: Disentangling the concepts of terrorism financing and money laundering. *Journal of Money Laundering Control*, 28(1), 171–183.
- Jenkins, J. (2024). *Terrorism*. SAGE.
- Jofre, M., Aziani, A., & Villa, E. (2024). Terrorist financing: Traditional vs. emerging financial technologies. *Terrorism and Political Violence*, 36(1), 697–714.
- Jørgensen, K. E. (2023). *A new introduction to international relations theory* (V. Bozorgi, Trans.). Jooyandeh. [In Persian]
- Kelsall, T., Veark, J., & Beatrice, M. (2024). Criminalizing public space through a decriminalization framework: The paradox of British Columbia, Canada. *International Journal of Drug Policy*, 136, 267–286.
- Keynia, M. (2022). *Foundations of criminology*. University of Tehran Press. [In Persian]
- Mahdavi, M. (2020). *Crime prevention*. SAMT. [In Persian]
- Michaud, L., McDermid, J., Bailey, A., & Kelsall, T. (2024). Decriminalization or police mission creep? Critical appraisal of law enforcement involvement in British Columbia, Canada's decriminalization framework. *International*

Journal of Drug Policy, 129, 169–194.

- Milani, A. (2019). *An overview of the principles and basic concepts of criminological sciences*. Majd. [In Persian]
- Mohammadi, M., Shakibarad, A., & Dorafshan Tabatabaei, Z. (2024). Examining the role of social psychologists in developmental crime prevention. *Interdisciplinary Studies of Fiqh*, 5(17), 81–98. [In Persian]
- Mossadegh, M. (2022). *Criminal procedure 2*. Majd. [In Persian]
- Movahedinia, A. (2024). *Salafi movements of the Caucasus and the security of the Islamic Republic of Iran*. Jahad Daneshgahi. [In Persian]
- Nikbakhti, J. (2022). *Criminal procedure code*. Majd. [In Persian]
- Pirmohammadi, A. N. (2019). *Criminal procedure code in the current legal system*. Majd. [In Persian]
- Rezaei, N., & Mahmoudi, R. (2023). The role of diplomacy in confronting contemporary terrorism against the Islamic Republic of Iran. *Foreign Relations*, 15(4), 35–68. [In Persian]
- Robinson, B., & Seaman, J. (2024). Decriminalizing condemnable conduct: A miscalculation of societal costs and benefits. *Journal of Public Law Research*, 24(2), 28–52.
- Rottweiler, B., & Bouhana, N. (2022). Individual and environmental explanations for violent extremist intentions: A German nationally representative survey study. *Justice Quarterly*, 39(2), 214–235.
- Sadeghi, V. (2019). *Fighting terrorism*. Majd. [In Persian]
- Salahi, J. (2021). *General criminology and new theories*. Majd. [In Persian]
- Sheehan, M. (2022). *International security* (J. Dehghani Firouzabadi, Trans.). Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
- Sobol, I. (2024). Glorification of terrorist violence at the European Court of Hu-

man Rights. *Human Rights Law Review*, 24(3), 381–398.

Tabrizi, S. (2024). *Advanced general criminal law*. Khorsandi. [In Persian]

Wei, X. (2024). Rule of law or not? A critical evaluation of legal responses to cyberterrorism in the UK. *Law & Security Review*, 53, 283–297.

Wicaksono Ajie, B. (2024). Changes in the regulation of terrorism financing in law number 1 of 2023 concerning the criminal code. *Journal of Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism*, 2(2), 608–627.

Zeraat, A. (2021). *Principles of Iranian criminal procedure*. Majd. [In Persian]